

*Miten vetäytynyt nuori
saadaan mukaan amma-
tilliseen ympäristöön?*

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy
FT, psykologi, psykoterapeutti

Muutama yleinen lähtökohta

Lääketiede on tiedettä mutta ihmisten kuntouttaminen on enemmän taidetta kuin tiedettä; se on luovaa kohtaamista ihmisten suhteiden rajapinnassa.

Every means is an obstacle. Only where all means have disintegrated encounters occur (Martin Buber. I and Thou 1996).

Oma tulokulmani ja käyttöteoriani kulmakivet syrjäytyneiden nuorten kuntoutukseen:

- Ihmiskäsityslähtöisyys
- Interpersoonallisuus
- Kokemuksellisuus
- Kaiken kehittämistyön polyfoonisuus
- Etiikka ensimmäisenä filosofiana
- Ammattilaisten sitoutuneisuus
- Ryhmädynamiikan hyödyntäminen
- Yhteisöhoidon esilläpitäminen

Ensimmäinen, minkä lapsi syntyessään kohtaa on toinen ihminen. Ihmislapsi syntyy suhdeverkostoon - perheeseen, sukuun, heimoon, kansaan. Elämän alussa on siis suhde ja suhde on pysyvintä mitä ihmisen elämässä on. Rakkaus on suhde, samoin viha, työ on suhde, tietoisuus ja usko ovat suhteita ja onhan meillä ihmisillä myös suhde omaan mieleemme ja ruumiiseemme. Ihmisyys on suhteita.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Suhde itseen rakentuu suhteessa Toiseen. Lapsi puhuu itsestään ensiksi kolmannessa persoonassa eli siinä muodossa missä Toinen on häntä puhutellut. Suhde itseen on siis ontogeneettisesti sekundaaria Minä-Sinä suhteeseen. Minäkuva on relationaalinen, ja realistisen minäkuvan ylläpitämiseksi me tarvitsemme säännöllistä kasvokkaista kanssakäymistä. Syrjäytyminen eristäytymisenä vääristää minäkuvaa. Tämä on syrjäytymisen keskeisin psykologinen tulos.

Ihminen on ensisijaisesti suhde - Minä-
Sinä, Minä-Hän, Minä-Se - ja siksi
myös syrjäytymisen vastaisessa työssä
peruskäsite on suhde. Kuntoutuminen
on suhteista kiinni!

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Kuntoutustarve syntyy siitä, että jokin tai jotkut ihmisen keskeisistä suhteista - suhde itseen, suhde toisiin ihmisiin, suhde toimintaan, suhde yhteiskuntaan ja ympäröivään todellisuuteen ja suhde arvomaailmaan - on joko poikki, suhde on heikko tai se on vääristynyt. Kuntoutus on näiden suhteiden elvyttämistä, vahvistamista ja korjaamista. Kuntoutustoiminta on kuntoutujan suhteiden rajapinnassa tapahtuvaa luovaa dialogia.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Onnistunut työskentely suhteiden rajapinnoissa väistämättä johtaa myös kuntoutuksen minäkuvan eheytymiseen, joka on kuntoutumisen todellinen indikaattori. Ilman Itsessä tapahtunutta muutosta kaikki kehitys jää pinnalliseksi ja ohimeneväksi, vastuunotto omasta elämästä väliaikaiseksi.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Koska yksilön toiminta riippuu aina yhteistoiminnasta, niin siksi yksilön toimintaa ei voida tutkia ja suunnitella vain suhteessa toiminnan kohteeseen ja tehtävään vaan siinä on huomioitava aina toisten ihmisten toiminta.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Ryhmämuotoinen kuntoutus on avainasemassa syrjäytymisen vastaisessa toiminnassa. Ryhmä tarjoaa jäsenilleen useita peilejä joiden avulla minäkuvamme vääristymät oikenevat tehokkaasti. Ryhmämuotoisen ja yhteisöllisen kuntoutuksen etu yksilökuntoutukseen verrattuna on juuri näiden potentiaalisten eheyttävien suhteiden määrässä. Suhteiden laadusta huolehtiminen on keskeinen osa onnistunutta kuntoutusta.

Sosiaalisten taitojen merkitys on voimakkaasti korostunut työelämässä. Vuorovaikutustaidot ovat syrjäytyneiden nuorten akillen kantapää. Ryhmä on sosiaalisten taitojen kehittämisen luonnollinen foorumi. Kuntoutujan ja ryhmän välisen suhteen tutkimisella voidaan lyhyessäkin ajassa lisätä merkittävästi kuntoutujan sosiaalisia taitoja.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Nuoren syrjäytyminen on kokonaisvaltainen tapahtumaketju ja siitä syystä kuntoutuksenkin on oltava kokonaisvaltaista. Se taas edellyttää holistista ihmiskäsitystä.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Syrjäytyneiden nuorten
kuntoutuksessa huomioitavaa

Suomessa arvioidaan olevan noin 50 000 joko jo syrjäytynyttä tai syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta. Nämä nuoret ovat käytännössä aina moniongelmallisia ongelmien painopisteen ollessa psyykkisissä ja sosiaalisissa tekijöissä. Ja ongelmilla on pitkä kehityshistoria. Usein taustalla on lisäksi ylisukupolvista problematiikkaa.

Syrjäytyneiden nuorten ongelmien hoitaminen yksitellen, kokonaisuudesta irrallaan on ajan ja resurssien tuhlaamista. Nuori on kohdattava kokonaisena ihmisenä voimavaroineen ja ongelmineen. Nuorten auttamisessa on kysymys sellaisten psykososiaalisten olosuhteiden luomisesta, missä kokonaisvaltainen kohtaaminen on mahdollista.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Opiskelu ja työt tapahtuvat keskeisesti ryhmissä. Näin ollen kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa, jonka tavoitteena on nuoren integroiminen yhteiskuntaan, kahdenkeskisyys ei riitä vaikka siitä monesti onkin lähdettävä liikkeelle. Ryhmän, laajemmin otettuna yhteisöllisyyden, tulisi olla kaiken sellaisen kuntoutuksen lähtökohtana joka tähtää nuoren integroitumiseen yhteiskuntaan.

Syrjäytyneiden nuorten mielenmaisemaa hallitsee:

- Toistuvat hylkäämiskokemukset (jääminen kasvottomaksi, ohitetuksi tuleminen)
- Yksinäisyys ja tyhjyyden tunne
- Toiseus, vieraantumisen itsestä
- Vääristynyt minäkuva

Nuoren hallintakeino-valikoima on suppeasta elämäkokemuksesta johtuen rajallinen. Usein nuoren ainoa hallintakeino onkin pakeneminen. 'Pakenemista' taas ei tule tulkita laiskuudeksi tai motivaation puutteeksi.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Kovin moni nuori kokee, että häntä ei olla koskaan todella kuunneltu kotona, koulussa tai virastoissa, vaan heidän ylitseen ja ohitseen on puhuttu ja toimittu; aina joku toinen on kuvitellut omistavansa hänen todellisuutensa. Näin hän on tullut toistuvasti hylätyksi ja tämä kokemus kertautessaan aiheuttaa passivoitumista, syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja lopulta vieraantumista itsestä.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Dialoginen kohtaaminen kuntou-
tumisen välttämättömänä edelly-
tyksenä

Nuoren todellinen, autenttinen kohtaaminen tulee asettaa kuntoutuksen tietoisesti tavoitteeksi. Ilman kohtaamista mitään pysyvää kuntoutumista ei tapahdu olkoot puitteet mitkä tahansa. Eikä kohtaamista voida ohjelmoida saaticka standardisoida. Toki sitä voidaan ja tuleekin jatkuvasti harjoitella.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Monologin, väittelyn ja rupattelun tuloksena ei synny mitään yhteisesti luotua uutta näkemystä, vaan siihen tarvitaan dialoginen Minä-Sinä suhde.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Dialoginen kohtaaminen perustuu toisen ihmisen kuuntelemiselle eikä pelkästään oman sisäisen äänen kuuntelemiselle, viipyilevälle läsnäololle, ennalta tietämisestä luopumiselle ja valmiudelle muuttaa omia näkemyksiä dialogin etenemisen myötä.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Kun nuori huomaa, että häntä kuunnellaan ja häntä pyritään todella ymmärtämään, niin sen jälkeen nuori kyllä pitää itse huolen siitä, että tärkeät asiat nousevat esiin, kun nuori on tullut kohdatuksi riittävän monta kertaa.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Dialogiseen suhteeseen eli kohtaamiseen pääsy edellyttää, että dialogin osapuolet sietävät ristiriitoja omien vallitsevien näkemystensä ja dialogisessa suhteessa syntyneiden uusien näkemysten välillä.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Moniammatilliset palaverit on myös pidettävä dialogisessa hengessä, eli niissäkin tulisi välttää 'asiantuntijapuheenvuoroja'. Virallisuus tappaa luovuuden ja nuorten kanssa työskentely vaatii originelleja ratkaisuja.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Pari esimerkkiä oikean-
suuntaisesta toiminnasta

Askeleita oikeaan suuntaan:

- TU-TU-hanke, OYS 2010-2016
- PU-RA- hanke, Sytyke-Centre 2014-2017

Tu-Tu hanke

Tämä toimi:

- Uudenalaista ajattelua sairaalamaailmaan (OYS)
- Kokemuksellinen ryhmä kohtaamisen, kokemisen ja konkretian kenttänä (KKK).
- Tiivis yksilöllinen ohjaus
- Alussa intensiivinen internaattijakso
- Erikoissairaanhoidon, työvoimapalveluiden ja perusterveydenhoidon yhteistyön kehittäminen
- Verkoston rakentaminen kullekin nuorelle hänen tarpeistaan käsin

Kehitettävää:

- Toiminta fyysisesti pois sairaalamiljööstä
- Ahtaan biomedisiinisen ihmiskuvan ja terveystäsityksen muuttaminen terveydenhuollossa.
- Prosessi tiiviimmäksi, viikottaiset ryhmätapaamiset

PU-RA hanke 2014-2017

Tämä toimi:

- Päihdehoidon jalkauttaminen osaksi ammatillista kuntoutusta
- Henkilökunnan sitoutuminen ja dialoginen työskentelyote
- Julkisen puolen toimijoiden verkostoituminen
- Yksityisen puolen työnantajien positiivinen suhtautuminen

Kehitettävää:

- Tarpeen ja tarjonnan kohtaamattomuus
- Työyhteisön ja ryhmien systemaattisempi yhteisöterapeuttinen hyödyntäminen
- Lisää työnantajia mukaan
- Julkisen sektorin vielä tiiviimpi integroiminen toimintaan
- Joustoa toimeentulopuolelle, kuntoutukseen (KELA)
- Tiiviimpi yhteistyö perheiden kanssa

- 6 ryhmää v. 2014-2017
- Valmennukseen haki 40 hlöä
- Valmennuksen aloitti 32 hlöä
- Ikä 17-28 v, keski-ikä 22 v.
- 12 naista ja 20 miestä
- Kaikki olivat suorittaneet peruskoulun, osalla oli ollut mukautettuja opintoja
- 8:lla ammatillinen perustutkinto, joista 2 mukautetusti
- 27:llä keskeytyneitä lukio- tai ammatillisia opintoja

- Aloittaneista 23 hlöllä päihteidenkäyttöön tai päihderiippuvuuteen liittyvä diagnoosi
- 25 hlöllä mielenterveyteen tai käyttäytymishäiriöön liittyvä diagnoosi
- 20 hlöllä molemmat
- Lisäksi muita diagnooseja
- Ongelmat tulleet ilmi usein 4.-5. luokalla ja 7.-8. luokan aikana
- Ylisukupolviset ongelmat

Jatkopolut: Valmennukseen loppuun saakka osallistuneet (n=20):

- Terveystilan tai työ- ja toimintakyvyn lisätutkimuksissa 3 hlöä
- Muussa kuntoutuksessa (psykiatrinen, ammatillinen tai sosiaalinen) 4 hlöä
- Vanhempainvapaalla 1 hlö
- Ammatillisissa opinnoissa tai lukiossa 9 hlöä
- Palkkatyössä avoimilla työmarkkinoilla 2 hlöä
- TE-toimiston järjestämässä työkokeilussa 1 hlö

Jatkopolut: Valmennuksen keskeyttäneet
(n=12):

- Työssä tai opiskelemassa 2 hlöä
- Laitoshoidossa 3 hlöä
- Päihdeongelma jatkuu 6 hlöä
- Ei tietoa 1 hlö

Mikä auttaa syrjäytymisen vastaisessa taistelussa, mikä taas ei toimi.

Mikä auttaa

- Holistisesta ihmiskäsityksestä kiinni pitäminen
- Henkilökunnan sitoutuminen
- Yhteisö
- Kohdatuksi tuleminen kokonaisena ihmisenä
- Periksiantamaton ohjausote
- Yksilöllisyys ja prosessimaisuus
- Haalariosasto eli "oikeat työt", "oikea työpaikka"
- Ryhmä- ja yhteisödynamiikka, samaistumiskohteet
- Yhteisön toimiva "ulko- ja sisäpolitiikka"
- Johdonmukainen, jämäkkä päihdepolitiikka
- Selkeä käsitys vastuista

Tarvitaan 'oikeita töitä' tarjoavia tehokkaasti ympäristöönsä verkostuneita yhteisöjä, joihin kaikki tarpeellinen tuki- ja hoito on elimellisesti integroitu mukaan.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Nuori tarvitsee pitkäaikaisen rinnallakulkijan, eli oman nimetyn ohjaajan. Nuoren ja ohjaajan välinen suhde on ryhmä- ja yhteisökokemuksen lisäksi keskeinen kuntouttava tekijä.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Tiedetään, että stigmatisoitumisen pelko estää tehokkaasti avun hakemisen. Tätä ongelmaa - avun hakemista - on pyritty ratkaisemaan matalan kynnyksen juttutuvilla yms., mutta niiden ongelma on käsittääkseni se, että ne jäävät helposti pelkiksi 'hengailupaikoiksi'. Työpajatoiminnan ongelmaksi puolestaan tulee helposti se, että psyko-sosio-medisiininen apu on kaukana ja irrallaan työpaja-toiminnasta.

Tarvitaan sellainen kokonaisvaltaisesti hoitava yhteisö, johon nuori voi tulla ilman 'hulluksi' leimatuksi tulemisen pelkoa. Sellaisia paikkoja ovat esimerkiksi 'työhönvalmennuskeskukset'.

Veli Matti Heikkilä, Profcon Oy

Suurimmat esteet nuorten kuntoutumisen tiellä:

- Mekanistinen ihmiskäsitys
- Biomedisiininen terveystieteiden käsitys
- Ajatus, että kuntoutuminen voitaisiin standardisoida

Viitteitä

Buber, M. I and Thou. A new translation with prologue "I and you" and notes by Walter Kaufman. A Touchstone Book, 1996.

Hankamäki, Jukka. Dialoginen filosofia: Teoria, metodi ja politiikka. 2015.

Heikkilä Veli Matti & Laru Eeva-Leena. Meillä on unelmia. PPSHP:n Virta-hankkeen loppuraportti 2013.

Heikkilä VM. Vajaakuntoisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli. Kuntoutus 1/2011.

Heikkilä VM. Standardoitu kuntoutus. Työterveys-lääkärilehti 3/2011.

Jokinen, Riikka. Tietämättömyyden etiikka: Emmanuel Levinas modernin subjektin tuolla puolen. Jyväskylän yliopisto 1997.

Mattila-Aalto M, Alakangas H. Putoaville ratkaisu. Työhönvalmennusta ja päihdekuntoutusta nuorille. Työpapereita 118. Kela 2017.

Rauhala, Lauri. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Gaudeamus 1983.